

en sammanträde mand. 15 jan.
kl. 18
3 betyg: Proseminarier (Linner)
med första sammanträde fred. 19 jan.
kl. 18 sal A Diskussion av mag.
Bohlins uppsats om Claes Livijn.
Samtliga sammanträden äger rum kine
litteraturhistoriska institutionen, i sgen

19.1.1962

Kärleksskildringen i Clas Livijns

Spader Dame.

Erland Bohlin
Norrl.

55 bokförlag Norrl.

Innehållsförteckning.

Inledning	1
1. Tidigare omdömen om Spader Dame	2
2. Kärlekskildringen i Spader Dame	9
3. Försök till datering av romanen	16
4: Livijns situation vid författandet av romanen	22
5. Diskussion om samband mellan liv och dikt	30
Noter	32
Källor och litteratur	35
Appendix	
Kommentar till Spader Dame	

Inledning.

Utgångspunkten för denna uppsats är en intensiv läsupplevelse, som jag inte funnit motsvaras av de omdömen, som vanligen fyllte i de recensioner och i de vetenskapliga framställningarna, i vilka den ifrågavarande boken behandlats. Boken heter Spader⁽¹⁾ och är författad av Clas Livijn.²⁾ Intensiteten i min läsupplevelse berodde till stor del på kärlekskildringens utformning. Jag uppfattade denna som något av en psykologisk karaktärestudie och som ett centralt motiv i boken. Det förvånade mig därför när jag i Johan Mortensens stora Livijnbiografi,⁽³⁾ som är huvudarbetet om donna författare, fann SD tämligen kortfattat behandlad⁴⁾ och kärlekskildringen därvid inte särskild betonad. Jag hade dessutom svårt att förstå de ~~under~~^{under} bedömare, som karaktäriserat kärleksmotivet som en intresselös schablon eller som satir, då jag själv kunnat uppfatta det som allvarligt menat. I denna uppsats har jag därför velat göra en undersökning av kärlekskildringen i SD.

I första kapitlet kommer jag att redogöra för hur boken tidigare bedömts. Därpå kommer jag att i kap. två göra en genomgång av romanen, dock vid den begränsade synvinkeln att framför allt studera kärleksmotivets utformning. De slutsatser, som kan dregas av denne studie, utgör uppsatsens huvudresultat och de följande kapitlen bör endast ses som utbygnader av detta. Jag har nyligen tagit en av Mila Hallman⁵⁾ antydd biografisk parallell mellan kärlekskildringen i SD och Livijns känslor för sin hustru till utgångspunkt för ett resonemang, med exempel från SD, om den biografiska metoden i litteraturvetenskapen. Detta har förutsatt en datering av romanen och en sådan har jag sökt göra i kap. tre. En bestämning av tidpunkten för romanens tillkomst är också av intresse beroende av den frågeställning, som här föranlett den. Vid mitt dateringsförsök har jag bl.a. använt de bevarade manuskripten till SD.⁶⁾ Under mina försök att finna en inre datering har jag bl.a. i dem funnit en mängd notiser, som jag antagit kunnat vara av intresse för en läsare av romanen. Jag har därför samlat dessa och andra kommentarer i ett från uppsatsen helt fristående appendix. I kap. fyra kommer jag att redogöra för den bild av Livijns situation, vid den genom min datering aktuella tiden, som jag kunnat bilda mig. I uppsatsens sista kapitel slutförs så resonemanget om förhållandet mellan liv och dikt, som utmynnar i en slutsats angående uppsatsens huvudresultat.

Tidgaze

Kap. 1. Omdömen om Spader Dame.

Jag skall i detta kapitel försöka motivera mitt påstående i inledningen, att kärleksskildringens betydelse vanligen ~~inte~~ förhiefts av Spader Dames uttolkare. Jag kommer härvid att i kronologisk ordning nämna de utförliga omdömen om boken som jag funnit. Men ingående avser jag endast att behandla några viktigare, större, analyser och kommer i övrigt endast att ~~forska~~ fortsätta att med några ord karakterisera huvudinställningarna till boken.

I ett brev till Erik Drake skriver Clas Livijn den 12 oktober 1824; "Spader Dame, som nu svettas under bokpressen och blir drygare än jag trodde, eller 13 & 14 ark har ännu ej eggat recensenternas skarpsinnighet".¹ Boken utkom dock först till nyåret enligt en berömmande notis i Argus den IV (29.1.1825), som utgavs av Livijns vänner. Den första recensionen kom i Stockholms-Posten (4.2.1825). Recensenten är helt negativ och finner "fraser och sentenser, misslyckade kvickheter, ursinniga krafttermer, allt, utom mening och sunt förnuft". Argus den IV återkommer till Spader Dame (5.2.1825), men anser sig inte kunna recensera boken, då det faller utanför tidningens plan. Dess reflexioner kring boken finner jag dock träffande, och ~~ovanliga~~. Man finner att boken är poetisk men inget poem, "den framställer en händelse, som, oaktat sin enkelhet, väcker det livligaste intresse, men den är dock ingen novell" den har många politiska och satiriska drag, "men kan dock ej egentligen kallas varken politisk eller satirisk, ty allt här flyter så naturligt av ännet, och är så nära förbundet med vartannat". Palmblads recension i fosforistorganet Svensk Litteraturtidning (7.3.1825)² är ~~ovanlig~~ ^{utmärkt} ~~igenom sin~~ övervägande negativa hållning. Mycket ovanligt är följande påstående: "Ville man avsljuta (huvudpersonen Schenander) den blänkande manteln av genie, originalitet och hånande paradoxi skulle man upptäcka ett hjärta, fullt av högmod, självbeundran, känslohyckleri och ett djupt förakt för andra". Vanligare är då följande karaktäristik: "Över ett kaos av ironi och allvar" ... "har en mäktig genius ofta strött sina gnistor i den djupa skymningen av orediga fantasier" ... "i vilka spridda idéer, bilder och uttrycket av ganska lösa band svagt sammanhållas". Den underbara regnbåge, som därigenom ofta uppgår, överhöljes dock hastigt "av djupa irrande skuggor". Man är osäker om "i detta skädespel är ett djupt allvar eller om det blott är ett ovärdigt spel med det heligaste", men Palmblad har tydlichen valt standpunkt då han finner

att boken "är ett fyrverkeri, som flyger förbi hjärtat utan att dit intränga". Palmlunds åsikt att boken är sammansatt av ideér och bilder, ofta av enskiltvärde, men endast svagt sammankallna har jag funnit vara ganska vanlig hos uttolkarna.

Härpå följe i Nya Conversationsbladet (14.3.1825) "Brev om romanen Spader Dame" ställt till "Julie". Artikeln, här av Mortensen³ med utgångspunkt av Ljunggren⁴, med ytterligare argument atttribuerats till Lorenzo Hammarströld. Jag har inte funnit några samtidiga kommentarer till den. Mortensen nämner bara den sedan så ofta använda jämförelsen med Hamlet⁵ medan Ljunggren⁵ konstaterar att Hammarströld gör "en sympatisk och ingående analys av ~~boken~~^{Ch. 305}". ^{Vokauens huvudsakliga person} Jag tycker dock att i denna artikel står några av de ~~delade~~ synpunkter som överhuvudtaget lagts på SD. Boken ses framför allt som en psykologisk skildring. Precis som Hamlet har Schenander ett grubblande, mänskofientligt lynne, som ironiskt bitterr stöter allting ifrån sig. Det egentliga föremålet för hanhat är "affectation", är bemödandet att tillkonstla sig skenet och utseendet av någonting annat än man verkligen är" och därfor anfaller han "det tomma kärlekskärr som vitterhetens smäsvänner vilja låta påskina" och "den slags liberalism, som ivrige Dagbladbeundrare plocka åt sig" och "hans patrons och patronessas pretentioner, den enas på kraft, den andras på känslolosfullhet". Visserligen är Schenander rå och opolerad men frågan är om denna råhet också är en affectation eller "om den har sin grund i den karaktär, som för oss skildras, och om den kan vinna förlåtelse därigenom, att den icke mera skonar sig själv än andra". Schenanders "skratt blir bittrare och hemskare i samma mån, som han ser sig först undanskuffad och slutligen alldeles stängd från det mål, vid vilket han hoppades nå hela sin levnads lycka, helst som han måste finna, att han själv, genom de ohämmade utbrottet av sitt lynne till en stor del vällat detta". Han hycklar inte känslor utan de rasa i "hålande harm" i hans hjärta, "utom i de ögonblick, då en blixt av religionens heliga ljus flyktigt genomkorsar" hans själ. Slutligen når han det mål, "därhuset, dit hans disharmoniska, dystra lynne - denna uppenbarelseform av hans individuella ursprungliga syndafall - från början tenderat". - "Då framställningen av den sig allt mer och mer utvecklande och omkringgripande ofriden i Schenanders inre, till dess att hjärta och fantasi alldeles störar förståndet från sin så länge vacklande tron, här var huvudsaken, måste alla andra personer trädan undan och blott tjäna såsom föreskuggningar i tavlan, contourera huvudfiguren". Visserligen finns här ett kaos av ironi och allvar, poesi

och prosa, men intet ögonblick saknar man den översvävande, ordnande ande~~s~~, som låter våra blickar genom dimmorna skymta den vulkan, inom skötet av en rikt begåvad genius, som skakar dess grundvalar". "Visserligen måste man här träffa en mängd överspända och fantastiska uttryck och bilder; de äro ju uttryck under växande galenskap? men frågan är, om någon av dem är, som då dess barocka skal är borttagit, icke erbjuder vår inbillning en kärna av idealiskt djup och rikedom?" Som sammanfattnings kan sägas att kärleksskildringen, i vilken kärlekshistorien ingår som en organisk del, här poängteras som det, som skapar den enhet i boken vilken uttolkarne i allmänhet ifrågasätter.

Den 24 januari 1826 återger Stockholms-Posten med indignation signaturen A.J.A:s (som Holmberg⁶ påpekat är författaren Livijns gode vän A.I. Arwidsson) artikel i en tysk tidning om 1825 års svenska litteratur. Stockholms-Posten citerar betr. SD: "djupt i hjärtat gripande partier omväxla med en skrärande humor. Med tårar i ögonen måste läsaren skratta högt åt de galna infallen". Arwidsson har alltså funnit mer hjärta i boken än Palmblad, men motiverar inte detta närmare. I samband med att romanen utkom på tyska⁷ aktualiseras den åter. Kommenten, som utgavs av Livijns vänner, citerar den 17.6.1826 en positiv recension i en tysk tidning som gör kärleksskildringen till huvudsak: "Denna härliga bild av en olycklig kärlek, som är framglänser lik en lugn sjö med vattenliljor, lotusplantor, återspeglande stjärnor och ovan densamma svävande paradisfåglar; är framställer ett passionernas hav, fullt av spöken och ohyggliga vidunder". Argus den tredje hade i sin tur hittat en negativ tysk recension, som citeras den 21.6.1826. Boken kallas en grumlig (trübes) produkt och recensenten förklarar "att aldrig någon lektyr givit honom en mera oangenäm och vidrig känsla".

Efter vad jag funnit dröjer det därefter till år 1870⁸ innan SD får något mer utförligt omnämnande. Det är C.D. af Wirsén⁹ som i en uppsats om Livijn analyserar av boken. Hans huvudeypunkt är att boken är humoristisk, den är ett uttryck för den bizarre, brustna humorn där det tragiska överväger. "Men den bigarra humorn kan dock innesluta i sig ett positivt, harmoniskt element, som sätter skönhetens prägel på verk, vilka skenbart är så negativa som möjligt". Denna försoning ligger i SD dels i slutet med dess sikrare förhoppning att "den evige betalar", dels i det ideala, som ligger inneslutet i "huvudpersonens hela förvirrade inre värld, dels äntligen i den kärlek som talar ur hela stycket". "Det är en kärlek till det eviga och oförståndliga, men tillika en kärlek till allt det nödliidande, det fattiga, det bedrövade på jorden" (---) "Utrustad med en känslighet, som på det bitraste led

av livets tusende motsägelser (...) brister han sönder under den överväldigande känslan av tillvarons, av ändlighetens oförnekliga fasor, och hans älskande sinne med dess djupa innehåll blir allt mer en tumbelplate för det smärtsamma skämtets alla vilda lekar (...). En gång omstrålas hans liv åter av ett flyktigt ljus; det är den jordiska kärleken som vinkar honom i en älsklig fläckas gestalt. Men även denna ljusglint ^{närvar} förlorar romanens brist på handling och bestämd karaktärsteckning, men menar att dessa brister är typiska för den humoristiska litteraturen. Wirséns synsätt skulle kanske kunna sammanfattas som Weltschmerz uttryckt i ironiskt humoristisk form, där den jordiska kärleken blott är en ljusglint. Denna uppfattning, eller variationer av den, har jag funnit vara mycket vanlig bland uttolkarna av SD. Jämförelsen med Werther ligger då alltid nära till hands.

Så skriver t.ex Warburg i 1:a upplagan av Schlick-Warburg litteraturhistorie¹⁰, att boken är en typisk representant för den bizarre humorn och att det som ger boken dess intresse är "de tankar författaren lägger i Schenanders penna". I 2:a upplagan¹¹ har han utvidgat sin framställning om SD. Livijn har "liksom velat åt läsaren lämna att bedöma, om icke Schenander, trots sin excentricitet (...). Dock vore i djupare mening klokare eller Åtminstone sannare än kälkborgaren".

I sin studie¹² om Clas Livijn påpekar Mila Hallman¹³ att SD "till stor del handlar om en friga, som allt mer kommit att ligga Livijn om hjärtat, den om försvarslösas behandling".... "Men vägen till detta jordiska helvete gick icke här genom missgärningar och brott, utan genom kärleken som levde oförtörbar, fast dess lycka redan i sin begynnelse krossades av sorgen". Kärleken i SD är "en ren och luftig dröm om en kärlek som aldrig nådde sitt beständna mål men som var bliven till ett med den, i vars hjärta den slog rötter". Efter döden "överlever kärleken, ty den gavs till själen lika mycket som till kroppen, den är ett evighetens väsen. - Detta är andomeningen i skildringen av kärleken, sådan den framlyser i Spader Dame, och för att kunna skildra kärleken så, måste man hava erfarit dess styrka i sitt eget liv".... "Denna egendomliga bok" innehåller både "en kärlekens höga visa" och "en ljungande protest mot den orättvis lagstiftning". Hallman har dock inte, som t.ex. författaren i Nya ~~konversationsbladet~~^{Conversationsbladet} funnit ingon ephet över deasa separata element, ^{av hennes} uppfattning blir därfor inte så nyanserad även om hennes faktafelser är riktigh,

enligt min mening

Mortenses huvudsynpunkt på SD (s. 302 ff) är att den handlar om det olyckliga geniet, "mannen, som stod i strid med sin egen tid, som fast höjd över denna, stupade i kampen, men ända till det sista bevarade sin ironiska överlägsenhet inför sitt tragiska öde". Mortensen refererar här till jämförelsen mellan Schenander och Hamlet i Nya Conversationsbladet. Jag tror dock att Mortensen bygger på en annan uppfattning på Hamletgestalten. I Conversationsbladet tycker jag mig finna ^{den} inåtvänd människofientlige, psykologiske Hamlet och hos Mortensen den mer abstrakt världsföraktande, "som står över sin tid" ^{det} är den senare som ofta förknippats med Schenander. Mortensen finner att de yttre händelserna spela foga roll och att romanen först och främst är full av satir, vilket är ett uttryck för Livijns egen bittra världserfarenhet och pessimism. "Och alla dessa ett ejkt hjärtas bekymmer och lidanden äro uttryckta i ett färgrikt, poetiskt, fpoetterat språk". Han poängterar att tanken på döden och graven ständigt återkommer i sista kapitlet utmildad med stor intensitet och välvilja men mot bakgrund av den väntande himmelska saligheten. Sammanfattningsvis kan sägas att Mortensen i Schenander framför allt ser det olyckliga geniet, den världsföraktande Hamlet med sin vekhet och bitterhet och i romanen framför allt dess satir.

(730) Schlick utgår i 3:e upplagan av Schlick-Warburg¹³ från sarkasmerna och han finner den "för nycket" "sjorda; dock de få till underton en egendomlig blandning av sentimentalitet och ansträngd genialitet".

(1912) Böök¹⁴ karakteriseras romanen som "ett minne om Livijns förföriskt ungdom, rest då dess författare redan ingått i männaåren".

Boken behandlar konflikten mellan poesi och prosa, mellan idealism och verklighet. Livijn hatar det borgerliga samhället "och hans hjärta hänger fast vid det romantiska geniet". Samma inställning Victor Svanberg i Medelklassrealism¹⁵, han kalmerar Schenander en Attberose-karikatur och säger att "som psykologisk studie är Spader Dame före sin tid i vårt land". "Det som mest intresserade Livijn var själva kontrasten mellan poesi och prosa, mellan idealism och cynism. Han var egen dubbel. Han led av det verklighetsförakt, som han läter sin uppsala-student gå under på".

1952 skriver Bo Grandien¹⁶, som följande år ombedrjde en nyutgåva av SD, att "den är en enda lång prosedikt, extatisk, satirisk, sublim, grotesk, rolig, stundom ohygglig". I förordet till nyutgåvan

Aven¹⁷ 6M^{15b)} säger Tigerstedt¹⁸ i sitt tillämplikatör "Tigerstedts Ullag" att "Den romantiska sönderslitenshet/en/" får i berättelsen om "Schenanders olyckliga kärlek och vansinne - psykologiskt fängslande men konstnärligt ofullgångna uttryck".

han att "den egentligen oväntade handlingsens linjer skytar svagt bakom den stundtals enastående poetiska svaden"..."En yrande följd av bilder, drömsyner och halsbrytande liknolser". Nyutgåvan mottogs till största delen positivt. Ganska kritisk var dock Sven Lindqvist i en intressant recension (Arbetaren 11.11.1953) där han finner att romanen är ett exempel på att där "lyriken har brutit sig in i romanen och åtit epiken ur huset, där slutar det med katastrof". "Det värdefullaste inslaget i Spader Dame är det ironiskt-parodiska draget"(...) sådant upptar så stor plats i boken att man misstänker att det är dessa egentliga kärna". Olle Holmberg har i sin recension (DN 9.11.1953) boken mera på allvar och har en annan, sykot intressanta förklaring till det ironiska draget. "Sin dröm, sin smärta, allt det han ville uttrycka fick han svepa in i sju trasmattor av stilblommor, som han till slut inte riktigt vågade stå för; så kom han på att vända hele spelat i romantisk ironi". Svanberg återkommer i sin recension (StT 31.12.1953) till det till världsföraktet men utgår denna gång från humor. Enligt romantikerna var humorns vorken "att befria människan ur sinnevärldens ömkliga bekymmer" (...) Livijns humor är ännu mer underfundig och dubbelbottnad. Han sympatiserar utan tvivel med den världsförakande studenten, men han vet att världsförakt betyder galenskap och död. - Livijns humor är galghumor". Stig Carlsson (ST 31.1.1954) anser att Schenanders "smäktande och kanariefärgade kompanjonerade kärlekesagor här en väldsam drift med de nyromantiska överdrifterna" och Axel Liffner (AB 15.2.1954) finner "den bakhala sentimentaliteten avskräckande".

Carl Fehrman (SDS 1.4.1954) är mycket uppskattande då han beskriver hur den "mjältsjuke" Schenander berättar "sitt hjärtas melankoliska saga". Gunnar Ekelöf (BLM 1954:2 s.132 f) närmar sig Conversationsbladets psykologiska syn. Han tar fast på vanskinesskildringen och satiren. Intrigen kallar han romantisk schablon medan han finner vanskinesskildringen så autentisk att han kan tänka sig att "brev funne på Danviken" inte bara är en fiktion utan att boken har verklighetsbakgrund. "Man kan läsa boken som ett allvarligt försök, före sin tid, att åskådliggöra smärtan och lidandet i den vanskinniges situation och hindra på samma gång ett blodigt hänekrott mot allt som går under namn av borgerlig anständighet och förtärksam klökhed". Knut Faggeberg (Ny Bok 2:4, 1954) jämför med Hamlet och Teddy Blomius (NBT 1954:1) s.12

terar jag: "det är alltså en serie monologer ut i en tom rymd (...) med en lätt skisserad kärlekshistoria som bakgrund". Livesituationen är "utspokulerat ändamålslös" - en konstgjord hund, som tjuver mot månen. Clas Livijn hade knappast täckning för denna attityd. Det finns därfor mycket beständiga gränser för möjligheterna att avnjuta denna berättelse".

Holger Frykönstedt skiljer i sitt illustrerad litteraturhistoria¹⁸ mellan den yttre handlingen, "denna banala och lite sentimental historia", och den viktigare, "den inre, som är något av en Hamletmonolog. Cupphörligt bygger Livijn upp katedraler av stämningar endast för att suveränt bryta ned dem meden banal eller platt fras". Med ironi, satir och "pesimism" - som nästan ha schizofrena drag - leker han sin lek, som växer ut till en universell bikt ur en sådan människosjäl". Olle Holmberg återkommer till SD i sina "Lövtal över svenska romaner"¹⁹. Han har denna gång en något annorlunda förklaring till bokens ironi. Schenander lider av en "mania poetica" som yttrar sig "i behovet att uttrycka allt på ett poetiskt sätt men då Zachäus Schenander upptäcker att verkligheten ingalunda är gjord för att allt genom uttryckas på ett poetiskt sätt brister det för honom invändigt ... och allt blir skrärande disharmoniskt. Detta är vad som senare kommer att kallas romantisk ironi" och därmed menas en sorts romantikernas ironi över sin egen "ironi". "Vad som räddat Spader Dame är medkänslan, indignationen och ironin".

Som sammanfattning av detta kapitel kan konstateras att de flesta behandlade uttolkarna av SD låter inordna sig under de karakteristiker, som jag givit Palmblads, Wirséns och Mortensens analyser, nämligen att boken är full av svagt sammahållna bilder och idéer, att den uttrycker en Weltschmerz framställd i ironiskt humoristisk form eller att den uttrycker det olyckliga geniets världsförakt. Kärlekshistorien uppfattas då som en mor ovidkommende yttre handling (Wirsén, Mortensen, Grandien, Ekelöf, Frykönstedt). Några uppfattar dock kärleksskildringen som ett dominicrande motiv (den tvåa recensionen i Kometen, Hallman). Bara i Conversationsbladet och hos Ekelöf gör den psykologiska karaktärsstudien till huvudsak kärleksskildringen.

Dock är det endast Conversationsbladet som infattar kärleksskildringen i denna karaktärsstudie.

Som ett tillägg till denna genomgång av de tryckta omdömena, kan avslutningsvis anföras två brevoitiat från Livijns umgängeskrets, som visar att också här fanns både mer kritiska och starkt positiva reaktioner. Så skriver Livijns gode vän C.F.Dahlgren den 24.2.1825: "Spader Dame har ej gjort någon lycka i den läsande världen. Den är för torr, långtrådig och monoton.²⁰ Skaldinman Euphrosyne skriver däremot till Hammarskjöld

d en 3.3.1825: "Jag instämmer med dig att Spader Dame är en högst genialisk bok, full av åkta och djup humoristisk anda (...) vilka sköna ställen, så sannt ingripande i människohjärtats heligaaste känslor. vem som en gång åtskåd skall känna kärlekens Eden vaknat i sin själ vid dessa glödande målningar. O, jag anar, att Levin kan åtska".²¹⁾ Dahlgrens åsikt är alltså ~~mer nästan~~ negativ än t.ex. Palmbleds medan Euphrosynes kan räknas till samma grupp som den tyska recensionen i Koseten och Hallman.

Jag tycker mig alltså kunna konstatera, att kärleksmotivet i romaner tidigare sällan poängterats. Vanligast har varit att man betraktat den som en ovidkommande och blommissig yttr^e handling. Fågra har t.o.m. uppfattat kärleksskildringen som satir och jag har endast funnit fyra omrämen, som särskilt betonat kärleksskildringen såsom allvarligt menad. Ingen av dessa publicerades i något vetenskapligt sammanhang och jag har inte heller kunnat finna, att de behandlats i den vetenskapliga litteraturen om SD.

Kap. 2. Kärlekskildringen i Spader Dame.

I föregående kapitel har visats, att SD:s bedömare vanligen betraktat kärlekskildringen i romanen som en banal yttré handling av ringa betydelse för den egentliga, inre, handlingen, vilken utformas i de huvudpersonen Schenanders monologer. Det kan knappast bestridas, att kärlekshistorien har ett schablonartat förflyt och att andra motiv, t.ex. det framtrytande vansinnet och den bittra satiren, har stor betydelse inom romanen som helhet. Trots detta kan det ifrågasättas med vad rätt kärlekshistorien tilldelats en så obetydlig roll. Man kan tvärtom ställa frågan om inte kärlekskildringen måste ses som ett centralt motiv för den inre handlingen och om inte uttrycken för Schenanders ofta patetiska känslor är allvarligt menade. Vid den genomgång av SD, som här skall utföras, har jag velat söka få ett svar på den mer begränsade frågan om kärlekskildringen kan tas på allvar och uppfattas som ett centralt motiv i den inre handlingen. Jag kommer därför att försöka ge en sammanhängande bild av kärlekshistorien och framför allt peka på hur detta utformats. En självklar följd av detta är att andra motiv i berättelsen nästan helt förbigås.

Bokens två första kapitel är nästan uteslutande satiriska. I båda apostroferas dock "ett öppet, ett redligt hjärta" (s. 6, 13) och guldet i "känslans dogel (...) - ett rent människohjärta." (s. 15, 19). Detta kan ses som en ^{Ingress till} förutsättning för kärleksmotivets senare utformning. Ett av de satiriska evenitten gäller Atterbom och fosforisterna. Schenander "vill något bättre än höra ett evinnerligt kärleksskurr av vitterlekens smäsvänner" som "hava ett dagligt tråk och bråk med aningens längtan, ej märkande att deras ändamålslös pojkrånad" bara är "förfärligande toner av den till fru Venus hov ledande spelemannens musik (...)" och de lunka beskedligt efter ljuden från sinnlighetens pipe" (s. 12f, 18). Redan här kan man alltså finna kärleken behandlad om än i satirisk form.

Aven kap. 3 är övervägande satiriskt fram till det ställe där Schenanders första sammoträffande med Marie (Spader Dame) skildras (s. 34f 31f). Uttrycken för hans känslor vid den första anblicken av henne har typiska och ofta återkommande ingredienser: kärlekens ros, den omörliga rosen, det marterade hjärtat, vällust och död och slutligen hjärtat, som antligen får vila i evigheten. Schenanders känslor framträder dels i en tyst monolog dels "ljudeligen": "Tän endast känslans försoningsdryck, och ned öga, ned hjärta, ja ned hela din själ skall du läsa och föreställa oskuldens blickar," (s. 37, 33). Han säger att kärleken kan mildra straffet, då människan satt sig till doms över sig själv och talar om den "omörliga rosen, som ned sina (...) blad omsluter den oändliga kärleken

(s. 40, 34f). Kapitlet slutar med Schenanders uttalade förklaring till Spader Dame: "Du har genomträngt hela min själ, och din bild har utsträckt sig, ända till yttersta begränsningen av min varelse. God natt!" (s. 41, 3)

I kap. 4 återkommer kärlekens ros, här i samband med en skildring av förutfallvarons lyckoland och Schenanders och hans lekväns syndafall därifrån. Nu har han åter träffat sin lekvän och förmår ej bärta sin salighet "Yr tumlar jag utom livets gränser, och vill meddela hela naturen begrepet om min mukighets sällhet." (s. 47f, 39).

topo

Sart
Kap. 5 har en tydlig vägform. Först svävar det älskande paret uppåt, burna av tonerna i naturens hymn. De återser kärlekens omätliga ros, och de dricker ur livets kalk (s. 51, 42). Därefter presenteras kapten Leyonbraak och Schenander inläter sig i en ironisk konversation.

I kap. 6 och 7 skildras hur Spader Dame "säljs" till kapten Leyonbraak och Schenanders sista samtal med henne, innan man skiljer dem åt. Här finns inte plats för några sällhetsrus men Schenander kämpar för sin kärlek med sina bittra utbrott: "De ønska att bryta min lilja - min evighetsros, men ännu skyddar jag henne" (s. 59, 48). I deras sista samtal råder han henne att offra sin rikedom för att vinna friheten och kärleken. "Vad vill du inhösta av livet? Endast en av dess frukter för- mår att mogna: det är kärleken. När döden framträder med kastskoveln, då faller den onogna frukten bland agnarna och förkastas. Forkasta dig ej själv" (s. 64, 51).

"Lyckans skjutskärra" har stjälpt för Schenander när han i kap. 8 skildrar hur han blivit skild från sin Marie, sedan han gjort ett försök, på förhand dömt att misslyckas, att hos brukspatronen anhålla om hennes hand. Efter det upprörda uppbrötet från Slagghyra frågar Schenander: "Däremot var klinger väl Spader Dames milde änglastämma? och klinger den väl mitt namn? Anslår väl en halvkvävd suck hennos hjärta, darrande inom hennes bröst, såsom ljudets väg dalar i rygden" (s. 75, 59).

Kap. 9 är nästan genomslönande patetiskt. Schenander försöker intala Marie att de ännu kan hoppas, ty "när sorgens vindar anslå hjärtat, då först - annars svärlijen höras de bivande tonerna [från Fölscharpan] och av venunder sjunker människan ända till salighet" (s. 77, 62).

Denna hopfullhet präglar kap. 10, där Schenander visar sig full av stridslust och överlägeen ironi, men här finns också mer känslolilla avsnitt i de två sista styckena: "Mine tankar omsväva henne; mina aningar utgå från henne. Snöns blänkande renhet, granens fortfarande gröneca, och fysiques sorgs uppmonade minnen av henne, såsom en ande ur min själ" (s. 61, 64).

Ett halvt år har förflutit, när vi åter möter Schenander i kap. 11. Först nu ger han sig iväg för att "avkonterfeja" tant Leyonbraak, vilket han talar om att göra redan i slutet av föregående kapitel. Under vägen hör han fåglarnas lovsång och skogens koral och hans hjärta blir lätt och hans själ anticiperar några ögonblick av sin himmelfärd: "En blå sky samlade sig under mina fötter, ett högrött aftonmoln glänste på avstånd. Det var Maries vagn (...)." "Himmelens portar såg jag öppna" - "Men ~~inte~~ kunde jag hinna porten" - "Innan båggas våra skyar sammänfälta till en enda, innan båggas wiljer förvandlas till tvenne vingar åt samma ängel; måste du förlåta, måste du bedja för dina fiender" (s. 83, 66 f.). Och han ber en ironisk bön till honom med en svordom konstatorar

att han fallit på knä i närheten av en myrstack. Den följande skildringen av Schenanders kyrkbesök, vandring till och samtal med lärsmannen är ganska realistisk men Schenanders repliker är som alltid så fulla av metaforer och ironiska illusioner att de blir svårförfärliga.
eliga

Kap. 12 fortsätter i samma stämning. Men efter mötet med Spader Dame på landsvägen förevinner hans känsla av överlägsenhet. "En kolsvart igel låg vid mitt hjärta och säng blod, och min själ svävade, förskrämd såsom Noahs första duva, över en förödd människovärld ..." — "Ljus sig jag ej, hopp sig jag ej heller" ... (s. 97, 75). Schenanders förtvivlan uttrycks med stor intensitet men kapitlet slutar undan med att han skriver till Marie: "Nu jag avtvättat de fläckar, varmed mina kläder blevo nedsölade vid den ledre djävulensbett efter mig, står jag åter framför dig. Jag blir dig ur lägorna, sjönko din jorden under mina fötter och störtade din himmels valv över mitt huvud" (s. 100 f, 77 f).

Det korta 13:e kapitlet innehåller en del särskilt intressanta reflexioner. Så visar sig Schenander kunna genomskåda sig själv: "Men jag trampar ju själv omkratans press, för att få vin i mina blägare och dricka mig rucig därvav. Vi gör jag det? Därför gör jag det, eftersom vinet ger nöd" (s. 103, 80). ~~Nidare kan sättaen "Själv i en beständigt höjning och sänkning på livets bólje, märker ej mänskan, att hon själv bär förtvivlans väg~~ med darrande hand (s. 104, 80) nämligen sättras i samband med den ovan prisade "bóljegången" i boken. Också i slutet av detta kapitel återvänder Schenanders tankar till Marie: "Du såg efter den ringaste blommans Det hänyckte mig. Kvinnan är ju ingen rosenbuske. En sippa är hon; men en sippa uppblommad i den eviga kärlekens hand och utslagen vid den eviga trohetens hjärta" (s. 105, 81).

~~Ha lugn~~ Kap. 14 är desto längre. Det börjar med Schenanders besök på den plats där hans "brevvän" drökt sig och vid hans grav. Schenanders reflexioner är stillsamma och melankoliska tills de avbryts av ett livligare parti, som inleds med: "Hej, frihet och jämlikhet!" (s. 108, 83). Därefter börjar hans vandring tillbaka till Marie. Till en början är han full av tillförsikt: "En barnslig salighet gjöt sig omkring mig, och jag grep efter den med händerna, för att ha något med mig hem till Marie;" (s. 110, 85). Därefter blir han osjuk och man får anta att det gått flera månader innan han åter tar till pennan den 29 november (s. 114, 88). Han har både skräckinjagande

och hoppningvande fantasier. Så uppfattar han onöflingorna som vita fjärilar. "På sina vingar bira de kärleksbrev. På den enas lärer jag med guldbokstävers kärlek; på den andras står med blodbokstäver skrivet: trohet, evig trohet" (s. 116, 89). Den 11 december utropar han sin förvisning att Marie bestätt sitt prov men senare får han veta att hon just den dagen tvärtem stått brud. Så har Schenander fått sin portion av den förtvivlans gelé, som Eva en gång åt och sedan förvaras i Satans rosenkammare (s. 119, 90), och han stöper klor för att döda Leyonbrack, sig själv, och kanske också Marie, som svikit honom. Men då det är möjligt att hon blivit förd bakom ljuset miste han först ramsaka henne. "Måhända skräder hon minn med aningens fjärrglas efter din aftonstjärna, med ett milt tindrande ljus?" (s. 123, 93). Han bryter upp för att bege sig till honom vistelseort. "Jag flyger ej mere, varamt frammygor jag mellan de töckengestalter min fantasi hopsanlar av livets kalla nattluft" (s. 123 f, 93).

I kap. 15 är Schenander åter i Maries närhet. Hans hjärta förblöder av kärlek och han kan inte glömma, därfor skriver han till henne. Han säger att om hon ännu har några känslor för honom skall hon inte läsa hans brev. Om hon alltså gör det antar han att hon verkligen övergivit honom och säger ett även hans kärlek nu är förbi för att hon inte skall oroa sig för hans skull (s. 127, 96).

Maries svar visar att hon tvingats in i öktenskapet med Leyonbrack, men "genom ett heligt och upplösligt band är jag fästdad vid honom" och även om hennes kärlek till Schenander aldrig dött ber hon honom lämna orten för alltid och glömma henne "som kunde lämna rum åt misstankar om ditt hjärta" (s. 137, 101).

Ett år har förflutit då berättelsen fortsätter i kap. 16 och Schenander säger att "det är lika länge, om ej längre, sedan jag hörde något av mig själv" (s. 137 f, 102). Ett stycke fullt av dödsängtan följs av satir över fysforister och akademiker och så kommer åter en dödsbetraktelse (s. 139 ff, 103 ff). Han söker glömska, men hans hjärta vill icke stelna. "Är tanken på henne, som jag ej vill nämna och ej får nämna, ett ständigt brinnande Nafteffält, som virrar och livnärrer mig" (s. 143, 105).

Kap. 17 är helt fristående och för inte handlingen vidare. Här finns Schenanders ofta citerade definition på humor (s. 144, 106), och hans bibelparafras om hur Pontius Pilatus låter inspirera friheten, säkerheten och självständigheten, som utmynnar i reflexionen "Ja, ja;

vilken hög mellanbalk reste ej länsmannen emellan mitt tringande mänskohjärta och Guds livande sol: (s. 146, 107). I kapitlets sista stycke läter Livijn satiren omfatta hela det upplyste Europa och det nyttans tidevarv, som läter människan gagna även efter döden – som gödsel (s. 147 f, 108).

Mycken dramatik finns därmed samlad i kap. 18. Schenander beger sig till staden och söker efter Spader Dame bland dess marknadsbesökare. Han finner inte henne men därmed kapten Leyonbreak och får höra hur denne svikit och övergivit sin hustru. Schenander förstår att han "syndigt förlåsat den lededijhjulensbett" (s. 156 f, 114), söljer sin skjorta för att kunna spela till sig kaptenens pengar, ty kärleken dör ej; "Han är en fjärd, han måste en gång fram ur yppan; han måste flyga; han måste boda sina vingar i ljus och med blomsterfläckar uppfänga liljans doftande renhet" (s. 158, 115). Närpå följer den hektiska spelssenen, Schenander flyr och kapitlet slutar ned en betraktelse över den ojämna torneringen mellan män "med tankar i hjärnan och ljus i blicken" och riddare av Skorpionen (s. 165, 120).

Bokens sista kapitel börjar med Schenanders avskedsbrev till livet. "Goda flicka! Minnet av dig bliver min avskeds-handtryck åt världen, och min företa hälsningskyss på evighetens av kärlek lågande hjärtan" (s. 166, 121). Men innan han beger sig till Jerusalem vill han för sista gången se sin Marie. Han behöver inte mer: "Är ej den älskades blick och den älskades minne den heliga olja, varmed vi invigas åt ett bättre liv?" (s. 168, 122). Där slutar breven och protokollen tar vid. Schenanders förvirrade tal om sin Marie uppfattas där som gällde det den anklagade pigan Maria Fröbusch. På bokens sista sidor beskrives Marias besök hos Schenander på Danvikens och till sist återges hans brev till regnbögen. Han har sett sin Engel flyga mot höjden. Likmännen Leyonbreak har alltså förlorat sin rätt till henne. Schenander vill följa efter för att slutligen få återförenas med sin älskade Marie (s. 190 ff, 136).

Denna genombrott ~~tycker jag har visat att "den yttre handlingens"~~ kärleksistorie konsekvent följs av ~~bestyrkande paratistiske~~ partier ~~den inre manligheten~~. Dessa partier har jag svärt att uppvisa som parodiska, tvären tyckor jag mig ha funnit att kärleksistorien är det genombrottet motivet också i den inre handlingen och att den ger boken dess känsloton. Det i början av detta kapitlet citerade satiriska avsnittet om fobofisternas tråmadsfantasier leder till

~~genombrottet~~ ~~och kan därmed att~~

Denna genomgång har visat att Schenander upphörligen uttrycker sina känslor för Marie. Dessa uttryck har stor intensitet och starka samband med hans karaktärsutveckling. Detta gör att de svårigheten uppfattas endast som ingående i en schablon. De olika avsnitten i kärlekskildringen har här lyfts fram ur sin ofta satiriska omgivning och i den bild, som då framträdt, har inte funnits något som gör det trolig

att också detta motiv skulle vara satiriskt. Däremot satiriseras fosforisternas försök att skildra sin kärlek. Men det gäller då en annan sorts kärlek, vilken betecknas som sinnlighet.

Kärleksmotivet kan alltså uppfattas som allvarligt menat, och det är sannlikt, att den bör uppfattas så.

Vid min undersökning har jag kommit att göra den iakttagelsen, att de satiriska avenitt, som interfolierar de avsnitt, som närmast berör kärleksmotivet, ofta också de tycks kunna ses som uttryck för detta motiv. Många gånger har nämligen satiren ett tydligt samband med kärlekshistorien. Trots att det faller utanför ramen för min egentliga avsikt i detta kapitel, vill jag här, utan närmare argumentering, framkasta hypotesen, att kärleksmotivet i boken har en dominerande betydelse, som inte inskränker sig till de avenitt, som jag här tagit fast på. (Jfr nedan s.³¹)

Om Livijn har menat allvar med klinslouttrycken, så bör han också ha tagit på allvar de många uttrycken för vissa, under nyromantiken gängse, filosofiska föreställningar, som ofta används i samband med dessa. En sådan föreställning är t.ex. att människosjälen levat i en lycklig förut tillvaro tillsammans med sin älskade och att de efter ett syndafall åter möts och igenkänner varandra i jordelivet, varvid de hoppas på en försoning och en återförening efter döden i sällhetens land. Hit hör också talet om en besjälad hatur, de övernaturliga inslagen (visionen av Maries "himmelsfärd", spelscenen och möjligen en vision av Maries död) och det flera gånger återkommande talet om kärlekens omättliga ros (t.ex. s. 34, 32; 45, 38; 51, 42). Parallelleller till andra, i tiden näraliggande, arbeten av Livijn kan visa att han behandlat samma företeelser utan parodiska inslag, vilket stöder tanken, att de även i SÄD är allvarligt menade.

Så finns t.ex. i Livijns roman Axel Sigfridsson (1817)¹⁾ övertygelse om en återförening efter döden: "jag är försäkrad, att, då händelserna tränga mig utför branten, skall jag igenfinna henne i evighetens blå fjärran." (Samlade Skrifter 1/ s. 170). också motivet med den omättliga rosen kan spåras på flera ställen i denna roman. Efter den första kärleksnatten med Victoria förklarar t.ex. Axel: "Jag förstod nu mycket, som jag ej förut anat. Hade naturen förefallit mig såsom en omättlig blomma, så föreföll däremot jag mig själv såsom en fjäril, vilken nedträngt till blommans botten och ur hennes kalk läppjat liv och anda" (SS s. 260. Jfr SS s. 184 och 224). Visioner och hallucinationer åter-

kommer flera gånger i Samvetets fantasi (enl. M s. 285 skriven 1829, tryckt 1822 i Opoetisk Calender)²⁾, där återfinnes t.o.m. en "Marie himmelsfärd" (SS s. 318, öfr t.ex. SS s. 289, 307 och 309). Mortensen betonar dock, att Livijn fäste stor vikt vid sina aningar och drömmar, vilka Mortensen sammanställer med hans Angestekapande hjärtlidande "och säkerligen var det också på grund av denna sjuklighet, som han så djupt förstod nyromantikens mystik och kunde skildra dessa tillstånd av exaltation och drömliv i sina romaner." (M s. 244ff).

Metoden, som Mortensen i det sist citerade stycket använder, att söka samband mellan liv och dikt, har ju länge varit vanlig inom litteraturvetenskapen. I kap. 1 har jag beträffande SD refererat några andra exemplen på den. Så sammanställs t.ex. Livijns och Schenanders disharmoniska lynn (Mortensen, Svanberg ovan s. 6). Trots att Mila Hallman inte uppträder med vetenskapliga ambitioner, har jag valt från hennes bok att ta en antydan om ett sådant samband till utgångspunkt för ett resonemang om denna metod. Anledningen härtill är, att det samband hon ifrågasätter gäller kärleksskildringen och att det ligger i linje med min åsikt, att detta sannolikt bör tas på allvar. Hallman säger nämligen att man kan "drista framställa den frågan, om det var Beata Löwenborg som inspirerade sin make, att i Spader Dame skriva de passionerade raderna om en kärlek, som måste varit författarens egen erfarenhet. I så fall var han en lycklig man. Men varifrån fick han den djupsvarta färg varmed han mäter den tröstlösa besvikenheten?" Hallman tycks förutsätta, att SD skrevs samma år som den trycktes (hösten 1824). Hon diskuterar i alla fall inte dateringsfrågan. Jag kommer i nästa kapitel att ^{ta upp} fråga, som ju är av intresse även oberoende av detta resonemang. Sedan jag i det följande kapitlet försökt ge en bild av Livijns situation vid författandet av SD, kommer jag att i sista kapitlet slutföra mitt resonemanget.

De följande kapitlen bör dock, som framhållits i uppsatsens inledning, endast ses som utbyggnader av det resultat jag redan kommit till nämligen att kärleksskildringen i SD kan, och sannolikt bör, uppfattas som allvarligt menad och som ett centralt motiv för boken som helhet.

3

Kap. 4. Försök till datering av romanen.

Vid sin behandling av SD ingår inte Mortensen på frågan om när romanen skrivits. Däremot gör han en indirekt datering av den, då han om Livijns nästa romanförsök, Riddar S:t Jöran, skriver att Livijn påbörjat detta "strax efter det han fullbordat Spader Dame, tro-ligen i augusti 1824." (M s. 315). Han stöder sig härvid på ett brev från Dahlgren av den 27.8.1824 där det står: "Livijns Spader Dame (roman) är färdig i manuskript."¹⁾

I samband med sitt en jämförelse mellan Almquiets Amorina och SD enför Warburg²⁾ ett brev från Almquiets värländstid vari han säger att han hört SD i manuskript. Detta bör alltså ha inträffat innan Almquist lämnade Stockholm, vilket skedde i januari 1824.³⁾

Henry Olsesson har dock funnit SD nämnd ännu tidigare, nämligen i Anders Fryxells fickkalmanack för år 1822 där det för den 6 maj finns noterat: "6 t.q. hos Hammarskjöld e.q. hos Livijn hörde Spader Dame".⁵⁾ (T.q. och e.q. torde betyda till resp. efter kvällsmålet). Olsesson refererar detta ställe i anslutning till dateringen av Amorina och säger att "Även Spader Dame var denna tid /1822/ under arbete".

Några ytterligare kommentarer till frågan om dateringen av SD har jag inte funnit i den vetenskapliga litteraturen.

Blind Livijns handskrifter i Kungliga Biblioteket finnes fyra manuskript med utkast till romanens början, av vilka inget går längre än till första stycket av kap. 3, samt ett fente manuskript, som omfattar hela romanen. Jämför nu denna version med den tryckte finner man endast snärre avvikelseer.⁶⁾

Mortensen, som inte behandlat eller nämnt dessa manuskript, har sin noggranna studie av Riddar S:t Jöran⁷⁾ visat, att de olika utkasten till detta romanfragment inte bundits in i kronologisk ordning. Det kan alltså ifrågasättas om inte manuskripten till SD har omgrupperat på samma sätt. Vid min presentation och den följande behandlingen av de olika manuskripten kommer jag att benämna dem (m.s.) A, B, C, D, E efter den ordning i vilken de placeras av A.I.Arwidsson, som ordnat Livijns handskrifter (M s. 367). Livijn har här, liksom i fråga om nästan alla sina manuskript, använt helark, vikta längs den vertikala mittlinjen, varvid han endast skrev i den ena spalten och införde rätelser och tilläge ¹⁾ på den andra.

M.s. A omfattar ett förord i form av ett brev till den fiktive utgivaren av Opoetick Calender daterat "St. d. 1. Mars 1822". Orden "in ledning" och "förord" har strukits och ersatta med: "Välädle Herr Handels och Slöjdfejstsal!". Brevet beskriver fyndet av breven på ung-

samma sätt som i boken. Efter några rader på det första kapitlet, vilket liksom i boken börjar mitt i en mening, slutar detta utkast.

Ms B är daterat "10.1.22" överst på första sidan. Förordet är här inte utformat som ett brev, men även här sägs att utgivaren insänt breven "till kommittén för den Opoetiska Calendern". B sträcker t.o.m. första stycket i kap. 3. Därpå följer några korta, lösvryckta avsnitt, som man kan återfinna på olika ställen längre fram i boken. I första sidans vänstra spalt har Livijn antecknat huvuddraget av handlingen, fördelad på de olika kapitlen fr.o.m. kap. 12 t.o.m. kap. 22 (handlingen i kap. 19 - 22 har i E sammanförts till ett).

Ms C har som överskrift: "Spader Fru" medan alla de andra kallas Spader Dame. Förordet är här, som i A, utformat som ett brev ställt till "utgivaren av Opoetisk Calender" men i C är det ^{Också} undertecknats: "Bengt Berg Bengtsson, stud. vid Sem". C sträcker sig in på det tredje stycket i kap. 2.

Ms D har stora likheter med C. Vissa stycken överensstämmer nästan helt medan andra stycken i C saknas i D. Så börjar t.ex. kap. 1 i D mitt i motsvarande kap. i C. D sträcker sig dock något längre, nämligen ända in på första stycket i kap. 3.

Också förordet i ms B överensstämmer nästan helt med motsvarande partier i C och D, och är alltså ställt till "utgivaren av Opoetisk Calender". Som ovan nämnts omfattar detta manuskript hela romanen. Ett parti kring början av kap. 19 finns i två något avvikande versioner, som placeras efter varandra.

Jag har jämfört ändringar och tillägg, som införts i ett ms och iakttagits i ett eller flera andra. Dessutom har jag i något fall funnit, att en lakun för en sakuppgift i ett ms blivit ifyllt i ett annat. Med stöd av sådana och liknande iakttagelser har jag kommit fram till följande gruppering av manuskripten.

Ms B har jag funnit vara äldst av de fem. Då Livijn var mycket mån om att spara ^{alla} ⁸⁾ sina ms, kan man anta att B:s datering (10.1.22) ge en ^{tids-} ~~grans~~ bakåt för nedskrivandet av SD.

Ms B bör ha fungerat som förlaga till A. Bland de fakta som stöde detta kan anföras:

1. Dateringen i förordet i A till den 1 mars 1822, vilken skulle innebära en svår förståelig predatering om ordningen skulle vara den omvänta.
2. I både A och B omtalas en kungörelse från Överståthållarämbetet utfärdad den 30.12.1815. I B står en lakun efter "av d." medan i A står: "av d. 30 decembm. 1815".

3. Som ett exempel på hur formuleringar ändrats och övertagits återges inledningens början i de båda utkasten varvid jag, liksom i det följande, kommer att återge för min framställning betydelsefulla, i utkastet strukna, ord inom parentes de ord som i st. skrivits över eller i marginalen därefter:

B: "Då(jag) utgivaren förledet är i sällskap med några vänner"

A: "(Då utgivaren) Då jag (förledet är) nyligen (i sällskap) tillika med några(vänner) bekanta".

(Att en ändring införs, som innebär en återgång till en tidigare förkastad formulering i förlegan, får rimligtvis anses vara ovanligare än att en författaren håller fast vid ändringar och tillägg i denna. Visserligen har en sådan, ovanligare ändring gjorts i början av detta exempel, men det förefaller ändå tydligt att A haft B till förlega.)

Då det gäller att försöka datera ms A kan man ta fasta på dateringen av inledningsbrevet. Detta måste dock ske med försiktighet då den kan tänkas ingå i fiktionen. En avsevärd antedatering vore dock här lika svår-förståelig som en motsvarande predatering. Det kan därför anses sannolikt att A skrivits omkr. den 1.3.1822.

Ms A har jag funnit vara förlaga till ms E (den fullständiga versionen) så långt A sträcker sig varefter B tar vid:

1. I A har "Inledning", "Förord" och "SHT" strukits och i st. har över-skrivits: "Välädle Herr Handels- och Slöjdefiskal!" vilket efter rubriken "Till utgivaren av Opoetisk Calender" och "SHT" återfinnes i E.
2. Ändringarna i A, som ovan angivits under punkt 3, har iakttagits i Efter de första raderna av kap. 1 tar alltså B vid som förlage.
3. Kap. 2 börjar i B: "Sannolikt träffas vi ej så snart, ty då du åter kommer från Ankarsmedjan måste jag begiva mig dit" och i E: "(Vi råkas ej. Du återvänder från Ankarsmedjan jag måste däremot dit.) Om några dagar avtägar jag till Ankarsmedjan". Denna och andra ändringar i E visar att Livijn först (^{just} ~~så emänigom~~) under arbetet med detta ms fört in fiktionen att brevvännens skulle vara död.

neg. eif. Jag har inte påträffat några starkare inre skäl, för en datering av E till någon tidpunkt, senare än den vid vilken E:s förlaga A skrivits (omkr. 1.3.1822) (jfr uppgifterna i uppsatsens appendix).

C och D har jag funnit vara början till renskrifter (eller annorlunda versioner?) av E. Som vanligt har Livijn härvid gjort en del förändringar:

1. Förordet är i E undertecknat; "(Anders) Bengt Berg (Andersson) Bengt son, (teol. studiosus) seminarist" och i C: "Bengt Berg Bengtsson,

studerande vid seminarium".

2. Början av kap. 2 lyder i E: "(Vi råkas ej) Om några dagar reser jag" och i C: "(Om några dagar avreser jag.) Nu reser Jag min väg".
3. Alla ställen i E, som uttryckligen skulle strida mot fiktionen att brevvännen är död (alltså inte t.ex. hans retoriska frågor), har i C och D blivit ändrade.

Den inbördes ordningen mellan C och D förefaller inte så betydelsefull. Jag antar dock att D är tänkt som en förkortad version av C och E.

Jag har alltså funnit att manuskripten skrivits i följande ordning: De korta utkasten B (daterat 10.1.1822) och A (sannolikt omkr. 1.3.1822) har följts av den fullständiga versionen E. C och D har då uppfattats som renskrifter av E, av vilka D kan antas vara den yngsta och avsedd att bli en förkortad version.

*utgående
väl startat*

Genom dateringen av B kan det fastslås att SB till cina huvuddrag hade koncipierats den 10.1.1822. I B finns nämligen alla de viktigare motiven i boken antydda t.ex. benämningen Spader Dame, brevformen, sätaren, de direkta uttrycken för Schenanders allvarligt menade känslor, informatorsplassen på Slaggmyrapoch det slutliga vanskillet (det sistnämnda omtalat i förordet).

Frågan när den fullständiga versionen E hade fullbordats är svårare att besvara. Den är visserligen också av mindre betydelse än fastställandet av koncipieringen tidpunkten för, åtminstone för mitt resonemang om samband med biografin, men det har givetvis sitt intresse genom att det bara är i detta ms., som kärleksmotivet finns närmare utformat. Jag skall i det följande diskutera några faktorer, som kan vara betydelsefulla för en sådan datering.

En undersökning av de många aktuella anspelningarna i SB och ms E, varje resultat samlade i uppsatsens appendix, har visat ^{och} det yngsta beläget i E är en anspelning på Tegnér Axel och särek tilt ⁹⁾ ~~hans~~ dedikation till Leopold. I ett strukot även i Schenanders och patronessans litterära konversation (i kap. 3) har Schenander en utläggning om smaken (jfr s. 30, 29) där det bl.a. talas om "en viss sångarkung, som (...) kan att sitta ensam och förstened i ett utdött hov". Detta syftar på dedikationens början: "Där satt på en av Pindens troner/ en sångarkung i utdött hov".¹⁰⁾ (Denna allusion är alltså här inte lika utbyggd, som i boken (s. 28, 29)). Axel utkom i Lund i februari 1822¹¹⁾ och här finns alltså en säker bakre tidsgräns för det efterföljande partiet i E. Jag har dock, som ovan visats, gjort sannolikt att E tillkommit efter den 1.3.1822.

Det äldsta ms är daterat i januari åretta år 1822 och alla ²⁰
ms är avsedda för Opoetisk Calender, som upphörde höste detta år.
enligt förorden

Av förorden i manuskripten framgår att Livijn tänkt publicera SD i
Opoetisk Calender för poetiskt folk.¹²⁾ Denna kalender, till vilken Livijn
tagit initiativet sommaren 1821 (H s. 229), utkom ^{ändast} ~~med~~ ett "winterhäftet"
i december 1821¹³⁾ och ett "sommarhäftet" i oktober 1822.¹⁴⁾ Den utgavs av
~~Livijn~~ en kommitté, som bestod av bl.a. C.F.Dahlgren, Hammarsköld, Almquist och
Livijn.¹⁵⁾ Denna kommittés verksamhet är föga behandlad i litteraturen
och jag har trots visse ansträngningar inte heller hittat något viktiga-
re nytt material om den. Det kan dock konstateras att Livijn och Almquist
inte tycks ha umgåtts närmare utanför kommittén (H s. 278f). Mortensen
nämner att man redan i början av 1822 skridit till förberedeleerna för
ett sommarhäftet (H s. 231). Kommitteledamöterna träffades personligen
och jag har inte funnit några brev dem emellan, som skulle kunna preci-
sera under vilken tid arbetet pågick. Däremot nämner Almquist i ett brev
till J. Hazelius den 24.5.1822 att "under sista poetiska kommitteerna
hava vi mycket arbetat med D/ahlgre/n"¹⁶⁾ Att kommittén arbetade i maj
kan också beläggas med ett brev från Euphrosyne, som medverkade i båda
kommittekalendrarna och som stod kommitteledamöterna nära. Brevet är
daterat den 6.5.1822 och ställt till Hammarsköld. Det står här i bl.a.
att hon bifogar en dikt "till sommarhäftet av Opoetisk Calender. Dock
beder jag att mina stycken aldrig uppläses i någon kommitté, utan att
var och en enskilt med ejdagens öga läser dem."¹⁷⁾

I förordet till sommarhäftet talas om att den fiktive utgivaren måst
lämna sina polisonger som souvenir till "grevinnan på Slagmyra"¹⁸⁾ (tro-
ligen tryckfel för Slagmyra),¹⁹⁾ vilket väl torde syfta på patronessan
i SD. I samma förord sägs att man hoppas kunna återkomma med en ny ka-
lender till våren med en ny kalender. Någon sådan finns dock inte vide-
re omnämnd kanske beroende på att sommarhäftet mottagits mer kritiskt
(H s. 231) eller ^{på} att Atterboms Poetiska Kalender, mot vilken denna kalen-
der delvis var riktad, hade upphört utkomma (H s. 231).

Sammanställer man de förhållanden som här relaterats kan ~~säker~~ det
~~finnas~~ fastslås, att alla ~~de~~ fem manuskripten till SD är bundna till
år 1822. Visserligen kan med detta material inte bevisas att hela ms E
skrivits under 1822, men för ett sådant antagande talar, ~~sägs~~ att det är
sannolikt att Livijn läst upp SD i redaktionskommittén och att det var
vid det tillfället, som Almquist och författaren till förordet i sommar-
häftet (förmodligen Dahlgren) hörde den. Det är föga troligt att de därvid
bara hört ett brottstycke, särskilt som Almquist lämnar sin notis i sam-
band med ett meddelande, att han inte behöver få SD beskriven av sin
litterära korrespondent Hazelius.²¹⁾ Ytterligare två indicier, visserli-
gen negativa, talar för ett antagande att E fullbordats under 1822. Dels
har Livijn, om han senare fullbordat den påbörjade romanen, inte fort-

satt på det yngsta utan på det till tiden mellersta manuskriptet och därvid inte ändrat den i så fall inaktuella adresseringen till Opoe-tisk Calender. Dels är det ett anmärkningevärt faktum, att version E, som är full av aktuella anspelningar, enligt vad jag funnit, inte har någon, som är bunden till tiden efter februari 1822.

Med hänvisning till att Livijn inte heller för Fryxell, som sannoligen inte tillhörde hans närmare umgänge, torde ha velat läsa annat än en (nyss fullbordad?) fullständig version, är det slutligen troligt, att ms E var fullbordad den 6.5.1822, då Fryxell "hörde Spader Dame" (ovan s. 16). Eftersom redaktionskommittén arbetade vid denna tid, är det också möjligt att uppläsningen i de inföll i maj.

Det viktigaste resultatet av mitt dateringsförsök är alltså, att S till sina huvuddrag koncipierades den 10.1.1822. Vidare kan det konstateras, att ett fullständigt manuskript till romanen sannolikt fullbordats före oktober 1822. Visse omständigheter gör det slutligen troligt att det var färdigt redan i maj detta år.

Kap. 4. Wirtschaftssituation. Wirtschaftssituation
im ersten Halbjahr 1980 war die gesamte Weltwirtschaft in einer

Kap. 4. Urfallborende situation, Wio sondern

Min avsikt är att i detta kapitel försöka ge en uppfattning om Livius situation strax före och under den tid, då han enligt vad jag vidat mitt antagande i föregående kapitel koncipierade Spader Dame.

Först några fakta. Mortensen skildrar i kapitlet "Riddarens giftermål" den originella förhistorien till Livijns giftermål med Beata Sophia Löwenborg. I augusti 1821 gjorde han under en Angåterresa från Stockholm till Norrköping bekantskap med sin blivande hustru och förläskade sig i henne. Den 23.1.1822 skriver han till Askelöf, för att meddela honom att han samma dag friat, och fortsätter samma brev den 25: "Det där avgjorts! Sophia tillhör mig". Därefter försvinner Livijn ur ungdomskretsens och vistas mest hos sin foster, vilken åtminstone längre fram på året bodde i Djursholm. Den 21 september 1822 sker vigseln (s. 252 ff).

Hans hustru var adlig och systerdotter till två mycket framgångsrika bröder, konteramiral Karl Johan af Wirsén (adlad 1812) och statsrådet Gustaf Fredrik Wirsén (adlad 1812, friherre 1815 och greve 1826) (N. s. 237).

Jag kommer att i det följande citera en rad brevuttalanden om och av Livijn, då detta är en av de få möjligheter som finns,

Jag har härvid till största delen haft tillgång till samma material som Mortensen t.ex. Beckers brev till Åskelöf,¹⁾ men har därutöver studerat Livijns brev till sin synnerlige vän arkitekten Hyström, vilka först senare blivit tillgängliga.²⁾ Det material som hittu finns i släktens ägo har jag, trots vänliga besödanden från Uttringernas sida, inte varit i tillfälle att ta del av.

Sedan Livvijns närmaste vänner Nyström och Askelöf rest utanlands
(1818 resp. 1819 s. a. 204) kände Livvijn sig ensam. Den återkommer
ofta till detta i sina brev till Nyström. Den 5.7.1819 skriver
han: "Du vet huru jag jagt och samt bestyrkes av min kända silösande
intillingsförmåga, huru nödvändigt det är för mig att hava någon
för vilken jeg kan utgjuta en del av mina idéer - och jag higer in
ingen ..." sev. den 13.6.1819: "här finns "ingen enda mod vilken jag
kan pläga umgänge eller när jag blivit uppbragt över någon dumhet
eller dälighet bryte ut. Att nödgas bär allt inom sig är pinande
och om man någon gång får tillfälle att genom sarkasmer give sitt
hjärta luft, bliva dessa så mycket bittrare". VÄND

Ode teke 25-2-1920. De singer hau 'n been afstaan op die suidkant
met welkeer 'n klein pikkeltjie uitgaan.

26.

Den 26.4.1820 skriver han: " Jag har därför varit nära att fatta ett beslut, och det är ännu ovisst om jag ej fattar det, nämligen att under fyra års tid fullkomligen isolera mig från hela sällskapet" och fr.o.m. detta brev.

4. Obs det Piborgade brevet d. 12. II. 1821 ~~dag~~ Tag fyrhan ^u blint
med enlig an tilfrøn.

33

blir det ett uppdrag i korrespondensen! Inte heller till Astfel af skrev Livijn under den tiden utan läter genom Becker hälsa att han sedan sin återkomst från Norrköping i slutet av augusti (1821) icke satt pennan till papperet (H. a. 232).
Livijn isolerar sig alltäck under denne tid t.o.m. från sina brosvänner.

Livijns hjärtlidande återkommer också ofta i breven under denna tid. Mortensen antar att grunden till detta liggts reden i barndomen och att det sedan återkommit (N 245 f). 26 april 1819 skriver han till Nyström att han knappt tror att de rikes mora. Den 13.6.1819 säger han att professor von Döbeln "ville föret förbjuda mig ett läsa, men när jag ingalunda kunde därpå gå in, att skriva, i avseende därtill att bledkärilen i mitt bröst skola vara antingen delascerade eller relaxerade". Becker skriver till Åskelöf den 20.7.1821 att Livijn "är tröpig och har nyttjat koppling på bröstet". Under hösten finner Becker honom för det mest ovanligt glad (15.9., 25.11., 16.12.) men ibland "misnöjd och tvag" (8.10) och den 3.11. berättar han i anslutning till hälningen som refererats ovan "att han icke satt pennan till papperet" att Livijn hälsar "att han är död. Du finnor härav att mannen är sig lik; ävensom Du därav kan sluta, att han följdaktigen är bra, nb utan att själv vilja synas villmende". (Mortensen nämner i detta sammanhang endast Livijns misnöje N s. 232). I det brev av den 6.1.1822 där Becker efter tidigare antydningar äntligen vidarebefordrar något av Livijns förtroenden till honom säger han att Livijn "är lustbar och efter allt utseende nu för tider icke i behov av koppling, churu jag finner honom nora hjärtrumpon unvanligt". — Nygren

~~Nestensson~~ återkommer flera gånger i sin bok till Livijns
förälskelser och giftermålsplaner (H s. 233) och att detta var
aktuellt för honom även under denne tid framgår av breven till Nyström.
Nyström har tydligent föreslagit honom att gifta sig och sagt att
han skulle ta sig ett rus den dag han stod brudgum. Livijn åter-
kommer flera gånger till detta. Den 25.3.1819 skriver han: "Ingen
i världen skulle i händelse en viss händelse för mig inträffade how-
mor anledning att i glädjen däröver supra sig full, om jag själv. Min
omgivning blir mig ned var dag allt odröligigare, och min sinnesstyrka
predikar nödvindligheten av ett snart beslut". Den 26.4.1819 fr

Hösten 21 fäl. Beeber "till publiserig" eul. H "mer än enligt
alternativet"

han var skeptisk. Han har varit på ett bröllop och haft tråkigt "och slutet av alltsammans, att skall jag en gång den vägen vandra, bliver den dagen en ganska ledosam dag. Detta oaktat häller du fint uti, även i ditt sista brev, (...) med samma musik. Gift dig! "Likväl kan jag ej fringa att något beslut måste tagas". Den 5.7.1819 berättar han att han varit på ett trevligt bröllop och "den lilla frun såg följande morgonen i sin morgonklädnad så tåck och rotande ut att jag var nära att ge mig hin i väld på att själv med det första övergå till de trevliga och stilla i landet" (...) "den olycksaliga egemyttan, då man för att kunna i fred och utan frammandes inmengande i saken, disponera ett enda hål, gör sig till en kvinnas slav, självvilligt sätter ett glas för sina bågar, och smider en böja åt sin fot, som okuru tryckande den än må vara, endast döden - tärk bara! endast döden kan avslita. Vad man velat verka för sig, för mänskligheten, för ett bättre och hirrigare liv, allt är förbi, och vad ersättning bjudes härfür? Jo, 14 dager efter bröllopet - en smukig hustru med häret kring öronen, ett år efteråt, en unge som skriker virre än en gast och pissar ner stolar och bord" (...) "Nej tack, söte vän! Kär, det vill säga: galen skall jag åtminstone vara och dessförinnan inga giftermålsidéer".

Den 26.4.1820 berör han åter detta ämne: "Till verkställande av vad du ornade på ett helt ark omkriva, tager jag nu kraftiga steg, ty jag börjar själv inse nödvändigheten därav; men ett nöstan oöverstigligt hinder bildas, dels av min ringa och huvudsakligast inom blott ett kön inskränkta umgängeskreta, dels dock av min ohäga för den större sammanlevnaden".

De steg, som slutligen ledde till förlovningen kan vi inte följa annat än genom Beckers brev till Åskelöf och i viss mån genom Livijas brev till samma adressat i januari 1822 (Sevis cit. av N:o 232 ff).

Den 15.9.1821 nämner Becker för första gången att Livija sagt sig snart skola skriva till Åskelöf och i de följande breven återkommer Becker till detta i allimilna ordalag. Den 25.11.1821 skriver han dock om "Riddaren", vilket var den vanliga benämningen på Livija i vinskapskretsen: "Riddaren, som jag nu några gånger träffat, dels hemma, dels igår hos Viberg, hälsar dig med förkunnande, att du snart av honom får ett brev som bliver rikt curieust. Riddaren har på en tid blivit så glad och finurlig. Han förehaver

finsurlig

sikkert någonting lustbart. Jag törre ej säga mera". Becker
 närmast föregående brev är avslutat den 13.11. och man kan väga
 antaga att det var mellan den 13 och 25 november 1821 som Becker
 fick del av Livijns förtroenden. Den 12.11. började Livijn
 ett brev till Astelöf i vilket han skall "yppa en sak som Du,
 den redligaste av mina vänner, skall först erfara". Livijn hörde
 inte komma in på denna sak innan han överstir skrivandet, och
 valde tydligt att i st. låte Becker bli den som fick hans förtroende.
 Den 26.11. skriver Becker helt kort om det utlovade brevet från
 Livijn men återkommer i ett brev den 16.12. till hans lustbarhets
 "Karlen är nu rätt lustbar och jag skulle gärna vilja säga
 allt vad jag tänker i avseende på honom, jag vill och får icke
 förekomma honom i det förtroende han lärer göra dig, blett han en
 gång kan komma sig i ordning". I slutet av samma brev, i ett parti
 daterat den 21.12. säger Becker att han ej "på en tid" sett
 Riddaren. Den 6.1.1822 börjar brevet med att Becker vidarebefordrar
 Livijns förtroenden till honom, eftersom han hört att Livijn
 ännu ej avslutat det längre sedan påbörjade brevet (N. s. 233).
 Livijn fortsatte där han slutat, när han den 23 och 25 januari
 1822 äntligen avslutar och sländer iväg brevet med beskedet om att
 han är förlovd (N. s. 233 f.). I detta brev säger Livijn att han
 redan på båten till Norrköping "instig de svårigheter, som måste
 ligga i vägen mellan mig och det kärkade förenilet, nähända retade
 mig dessa finna mera", och han frågar sig "Vad shall världen säga
 om detta partie, och vilka följder shall det medföra, ty utan even
 större följer blir det intet. Jag kommer dirigenom i förhållande
 till en man, som jag misstänkt ...". Livijn syftar
 här på G.P. Wirsén. Några år före äktenskapet var Livijn t.o.m.
 nära att utge några passiller mot denne, där han angrep honom för
 oredlighet i förvaltningen (N. s. 237). Becker berör samma fråga i
 sitt brev av den 11.3. apropå att Livijn sagt att han gärna volat
 i furtid hörta Astelöfs sikt om "den honom övergigna oförutsedda
 katastrofen". Becker säger att för ein del innan saken "finns
 hunnit sin utveckling, hade jag svårt att tro det nälet skulle
 hinnas och visste ej ens, om jag borde önska det; men Claes var starkt
 i sin föresata, och churu längre han än dröjde, bröt han dock läst
 och - segrade. Jag vill ej nämna om det förändrade skick i hans
 allmänna liv, denna händelse må hava orsakat - detta är över gränsen

av mitt omdöme - men mången, lika med mig, hade, utan full visshet om verkligheten, ansett saken omöjlig. Är det icke så?"

Dessa antydningar tycks visa att Livijn hade att kämpa mot det konventionella motståndet mot den ofrälses förening med den adliga flickan och den därigenom följande anknytningen till hennes förförkliga släkt. Åtminstone förefaller det troligt att Livijn, som var känd som en aggressiv liberal och som aktiv inom "den nya skolan", skulle ha svårt att bli accepterad ^{av} en familj, vars överhuvud var en av de konservativa ledare. Dessutom kan man anta, att hans lite burdusa uppförande bör ha verkat foga charmerande eller salongsmässigt. Trots ansträngningar har jag dock inte funnit något material, som visar familjens reaktion på Livijns uppvaktning av Sophia. Citaten visar också att Livijn & sin sida torde ha haft svårt att acceptera Sophias släkt.

Brevocitaten från åren före mötet med Sophia visar att Livijns inställning till äktenskapet var ganska ambivalent. Han såg i äktenskapet en möjlighet att bryta sig ur en miljö, som han vantrivdes i, men var samtidigt rädd att förlora sin frihet. Man tycke alltså kunna anta att han delvis var inställd på att gifta sig när han mötte Sophia, Livijn brukade ju öppna sitt hjärta för sina vänner men i fråga om sina känslor för Sophia har han, främst sitt förtroende till Becker, varit mycket tystlåten. Inte heller här har jag alltså kunnat finna något mer omfattande material att ta faste på. Några brevocitat har dock sitt intresse i detta samband. I ett brev av den 20.2.1822 säger Becker: "Riddaren ser ut som en riktigt lycklig älskare, hans ögon stråla av glädje, och det mauvaise humour vi någon gång funnit hos honom är alldelens putsveck." (cit. i M s. 234f). I ett brev den 14.5.1822 anmärker han att Livijn "fortfar i sin älskogsyra och talar om för alla huru kär han är". I det brev Livijn skriver till Nyström den 5.3.1822 (det första efter det långa uppehållet (ovan s. 23)) meddeler han nästan en passant i slutet, att han är förlovad och nu "ser världen, med den rosenfärgade kärlekens synglas, utfunderande ännu på gammalt inrotat vis varjehanda hundar, vilka förmenas ligga begravnne under även de oskyldigaste ting. Sat sapienti! Nog för den klokke!".

Jag har alltså inte haft tillgång till några brev från Livijn till Sophia. E bland Livijns manuskript⁴⁾ finns två dikter, som Livijn skrivit till Sophia under förlovningsperioden. Mortensen karakteriseras den senare som en "nästan religiös dikt till Sophia". Han finner det hela "mycket förståndigt (...) men man hade väntat mera värme hos en älskare."⁵⁾ Jag vill här inte föregripa den diskussion om sambandet mellan liv och dikt, som kommer att föras i uppsatsens sista kapitel. Jag har dock m.h.t. den speciella "författarsituationen" - dikterna

var uppenbarligen inte avsedda att publiceras - velat ta upp dem i detta kapitel och då närmast behandla dem som versifierade brev. Den första dikten daterad den 15.4.22 sände till Livijn till Sophia tillsammans med sin bok Axel Sigfridsson.

Tanken gick att skötter söka;
Fann den guld? mähända kisel?
Gick det egna kval att öka?
Blev det själv sin egen gissel?
Kanske det? men mitt i gruset
Någon ädel sten den rödje;
Och dess sken, som sanningaljuset,
Upp mot himlarna den höjde.

Revisonsans

Hjärtat gick att friden finna.
Röda, såsom kärleksaning,
Såg det många rocor brinna;
Bleka såsom dödens maning
Mängen lilja kronan sänktes;
Men på oskuld kalken tydde
Och en tår i ögat blänkte
Och som dagen hoppet grydde.

Ren av morgenflammar randas
Hattens stjärnbesädda slöja
Fritt det tryckta hjärtat andas
Vägar blicken uppå höja
Mera fann det, än det trodde
Det ur tvivlets nät att fria;
Även uppå jorden bodde
Livets mediare - Sophia!

I de två första stroferna ställer alltså tanken, som söker sanningen, mot hjärtat, som söker friden. Trots dikten briet på formel elegans, tycker jag att den tredje strofen därfter på ett intensivt sätt uttrycker hur kärleken både övervinner tankens tvivel och ger försoning åt det oroliga hjärtat. Här tycker jag mig alltid finna uttryck för en beständig känsla, som jag vågar förbinda med Sophia.

Den andra dikten är daterad 29.4.1822 och bär rubriken "Till Sophie d. 1 Maj". Den har 11 strofer av vilka jag citerar de viktigaste:

Dock så illa ej Föraynen menat,
Att den endast stoft och sorg förenat;
 Vid vår bana även trösten står.
Hon sin hand mot vandrarn hjälpsamt stricker,
Lyfter slöjan, som vår framtid täcker,
 Och en blick till fridens salar når.

(Strof 4)

Cypripor, som Fröjas duvor smeker
Kysser och med livet skämtfull leker.
 Viest är han en glad och fromsint Gud.
Men en högre gudom dock jag känner
Som ej bäge bär, ej bäge spänner,
 Som ej lystrar till Passionens bud.

(Strof 7)

Vänskapens Madonna! i det höga
Skådar dig mitt uppåt vända öga,
Och dig ropar jag till livets tröst,
Endast Du står kvar, när andra flykta;
Endast Du förmår att den betryckta
Lugna vid ditt varma modersbröst.

(Strof 8)

Känslor Du mot känslor vet att byta,
Och kring tiden ur Du går att knyta
Av förgöt-mig-ej en evig krans.
Tinearne de låga blommor hänta,
Då de se dem, de i flykten skänka
Och varenda har sin ros till hands.

Hä, Sophie! de många åt dig skänka,
Många, som på himlen stjärnor blänka;
Och Du flätta dem till märur - Ar.
Men om jorden ock din tår skall dricka
Endast flyktigt må dig törnet sticka,
Att ej udden till ditt hjärta når.

(Stroferna 10 och 11,
diktens sista)

Aven här tycker jag mig finna uttryck för en stark känsla bakom
^(med Sophia förknippad)
den formella osäkerheten och det belastade bildepråket. Det är mycket
riktigt inte fråga om den blint dominerande passionen, utan om en kär-
lek, som är medveten om och söker övervinna allt motstånd och tvivel.

Jag har alltså kunnat peka på en rad förhållanden, som tycks ha va-
rit betydelsefulla för Livijns situation under året 1821 och våren 1822.
Han hade redan en lång tid vantrivts i sin umgängeskrets och sedan 1819
mer och mer isolerat sig. Det var ett behov för honom att ha någon att
avreagera sig för. Som sådana katalysatorer hade Askelöf och Nyström
fungerat, men de var nu utomlands och han måste nu bära allt inom sig,
vilket kändes pinande och ökade hans bitterhet. Under sommaren 1821 kän-
de han av sitt gamla hjärtlidande, som oroaade honom och någon gång t.o.
kunde ge honom dödsaningar. Av breven till Nyström framgår att Livijn
1819 var bredd för ett äktenskap, även om hans inställning var mycket
ambivalent. I augusti 1821 träffade han Sophia och blev omedelbart förf-
kad i henne. Denna kärlek besegrade tydligent ^{genast} hans ännu möjliga kvar-
varande ambivalenta inställning till äktenskap, men den hade att kämpa
mot andra problem. Dels ^{ut} gjorde troligen Sophias adelskap och släkt en
svårighet. Dels var Livijn disharmonisk till sin typ och hans irritation
hade under de senare åren förstärkts. Under hösten ¹⁸²¹ var han tydlig
"mer än vanligt oberäknelig eller, som denne /Becker/ uttrycker sig,
'rätt putslustig'" (Ms. 232). En gång låter han t.o.m. hälsa "att han
är död" (ovan s. 23). Vid ett tillfälle har han givit Becker sitt för-
troende och berättat om sine kärleksbesvär, men han tycks inte ha upp-

repas detta. Förlövningen den 25.1.1822 ändrar hela situationen. Livijn "ser världen, med den rosenfärgade kärlekens syngles (ovan s. 26) och Becker säger att hans stunden dåliga humör är borta. Visse citat tycks dock tyda på ^{att} Livijn fortfarande kunde känna tvivel och ett hjärtats oro. I samma mening där han talar om kärlekens syngles, säger ^{att han} ~~han~~ fortfarande funderar ut "hundr vilka förmenas ligga begravne under även de oskyldigaste ting (ovan s. 27). Också i de dikter, som han skrev till Sophia, och om vilka Mortensen säger att "man hade väntat mera värme hos en älskare" (ovan s. 26) har jag tyckt mig finna uttryck för att hans kärlek ännu hade att kämpa mot tvivel och oro. Det är sannolikt att detta tvivel präglade honom i ännu högre grad under hösten 1821.

Som sammanfattning kan alltså sägas, att det viktigaste momentet i Livijns situation under den här aktuella tiden var hans förlövning i januari 1821. Hans kärlek till Sophia var det dominerande inslaget i hans känsloläge alltifrån 1821, men olika faktorer gjorde att dette var mycket sammansatt och också innefattade t.ex. tvivel och oro.

Kap. 5. Diskussion om samband mellan liv och dikt.

Jag har alltså valt det hos Hallman antydda sambandet mellan skildringen av Schenanders kärlek och Livijns känslor för sin hustru (ovan s. 15) till ett avslutande resonemang kring förhållandet mellan liv och dikt och den litteraturhistoriska metod som arbetar med sådana.

Hallman utgår synbarligen från att SD skrevs 1824 och att det är Livijns dåvarande känslor för sin hustru, som återspeglas i Schenanders kärlekelycka, men hon måste då ställa sig frågande inför de mörkare inslagen i boken.

Min datering har visat att SD koncipierades den 10.1.1822, alltså två veckor före Livijns förlovning, och att den fullständiga versionen E troligen fullbordats under våren samma år. Det är alltså Livijr känslor under hösten 1821 och i någon mån våren 1822 som skulle återspeglas i SD. I kap. 4 har jag visat att Livijns situation under denne tid domineras av hans kärlek till Sophia Löwenborg. Detta skulle kunna anses stöda ett samband, liknande det som Hallman antagit. Men Livijns komplicerade känsloläge ägde också starka, mörkare inslag hans tvivel och oro. Sambandet skulle alltså inte längre behöva inskränkas till de ljusa partierna i boken, utan det skulle finnas överensstämmelser med hela utformningen av kärleksmotivet.

Jag har ovan anfört Mortenses jämförelse mellan Schenanders och Livijns disharmoniska lynnen (ovan s. 6). Även Mortensen tycks förutsätta att SD skrivits 1824. Hans framställning bygger på att disharmonin var ett grundläggande drag i Livijns karaktär. Det har yttrat sig också i hans tidigare romaner men aldrig så starkt som i SD (M s. 305). Min ändrade datering skulle alltså närmast styrka det samband Mortensen här ~~är~~ ansett föreligga. Mot detta betraktelsessätt måste dock vägas en viktig synpunkt, nämligen att disharmonin, ofta stegetrad till vaneinne, vid denna tid var ett litterärt modeämne. (Se t.ex. M s. 292 och 305).

Mer speciellt yttrar sig denna litterära konvention i det olyckliga geniet. Mortensen hävdar att inget annat svenskt arbete så klar som SD visar nyromantikens uppfattning av denna människotyp. Han pekar dock samtidigt på ett biografiskt samband, då han beträffande Schenander säger att "till sitt inre bär denne borgerlige Hamlet ett avgjort syskontycke med Livijn" (M s. 305).

Man har ofta poängterat den disharmoniska, brustna humorn i SD. Dette konventionella stildrag, som numera vanligen benämnes romantisk ironi, är mycket komplicerat (se t.ex. M s. 256ff). Det har beträffat

de SD analyserats med olika utgångspunkter (se t.ex. ovan s. 5 och 7f). Den oven beskrivna biografiska situationen skulle kunna ge ytterligare en sådan. Dels skulle satiren mot t.ex. kälkborgarna, som hindrar Schenanders förening med Marie, kunna uppfattas som Livijns reaktion på de svårigheter, som stod i vägen för hans förening med Sophie. Dels skulle Livijns tvivel och hans hjärertas oro kunna sammanställas med iakttagelsen att uttrycken för Schenanders kärlek ständigt avbryts av ironi och satir. Här till kunde fogas min hypotes (ovan s. 14) att satiren ibland kan vara ett uttryck för kärleksmotivet, vars betydelse alltså inte skulle inskränka sig enbart till de avsnitt, som jag i uppsatsen framför allt tagit fasta på.

I den typ av antagna biografiska samband som här exemplifierats måste man alltså ta hänsyn till aktuella litterära konventioner. Det är tänkbart att vissa motiv endast utgörs av övertagna schabloner. Frågan blir då om detta gäller i fråga om kärlekskildringen i SD. I kap. 2 har visats att, trots att kärlekehistorien har ett schablonmässigt förlopp, kan den inte uppfattas som uteslutande en ytlig, egentligen ovidkommande konvention. Kärleksmotivet har fått en intensiv utformning och spekar en central roll för karaktäreskildringen.

Bet kan därför hävdas att en hänvisning till den litterära konventionen inte är ett avgörande argument mot ett antaget samband mellan kärleksmotivets utformning och Livijns situation.

Allvarliga invändningar mot alla samband har dock gjorts av den biografiska metodens kritiker. Bl.a. har man menat att det inte kan verifieras; att vissa biografiska faktorer varit de relevanta för tillkomsten av ett visst verk. Utan att närmare ingå på detta viktiga problem, som med skärpa ställts av bl.a. Erik Götlind¹⁾, vill jag här ta fasta på att Götlind kan tänka sig "undantagsfall då effekterna av vissa inringade händelser /i t.ex. en författares liv/ för uppträdet av vissa moment /i hans diktverk/ är så stora, att de (enligt teorierna) sannolikt överflyglar verkan av alla andra händelser som vi är intresserade av."²⁾ Jag tycker mig ha inringat en sådan dominerande faktor i Livijns situation, som svarar mot ett centralt motiv i SD. En vidare undersökning skulle kanske kunna visa ytterligare överensstämmelser. Jag är dock övertygad om att här föreligger åtminstone så mycket samband att jag till slut kan fastslå, att kärlekskildringen i SD inte endast kan, utan t.o.m. bör (möste?) uppfattas såsom allvarligt menad.

Noter.Inledning.

1. (Livijn, C.), Spader Dame. En berättelse i bref funne på Danviken. Stockholm 1824 (SD). Boken har omtryckts i C. Livijns Samlade Skrifter, utgivna av A.I.Arwidsson. I. Örebro 1850 (SS), och som bihang till Hallman, M., Clas Livijn, en studie. Stockholm 1909, samt med förord av B. Grandien. Stockholm 1953. Av de dubble sidhämvisingarna hänför sig den första till originalupplagan och den andra till utgåvan 1953.

Stavningen i alla citat här i uppsatsen normaliseras.

2. 1781 - 1844. En presentation av författaren och hans bok kan fås t.ex. av Fryxenstedt i Återbom och nyromantiken (I: Tigerstedt, E.N., Ny illustrerad svensk litteraturhistorie, (NISL) III) s. 142.
3. Mortensen, J., Clas Livijn, ett nyromantiskt diktarfragment (M).
4. SD behandlas i M särskilt på s. 302ff.
5. Hallmen, a.a. s. 133.
6. Clas Livijns handskrifter III, Kungliga Biblioteket (KB).

Kap. 1.

1. C. Livijns brev till Erik Drake, Uppsala universitetsbibliotek^(UUB). ^{av SD} Originalupplagan omfattar 12 ark. (Jfr kap. 3, not 12).
2. En stor del av recensionen finns citerad i: Wirsén, C.D. af, Clas Livijn (Svensk Tidskrift) s. 91 f.
3. M s. 305 står att författaren "troligen" är Hammarskjöld, M s. 311 finns dock inte denna reservation.
4. Ljunggren, T., Lorenzo Hammarskjöld som kritiker, s. 359.
^{Jag har dock inte funnit de framförda argumenten övertyggande.}
5. Ljunggren, a.a. s. 359.
6. Holmberg, O., Lovtal över svenska romaner, s. 25.
7. (Livijn, C.), Pique-Dame. Berichte auf dem Irrenhause in Briefen. Nach dem Schwedischen von L.M. Fouqué. Berlin 1826. Utöver de av Mortensen (M s. 312) refererade tyska recensionerna har jag i Goedeke, K., Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen bd 14 (s. 199) ^{ft} närat ytterligare två. Jag har dock inte haft tillgång till någon av dessa tyska tidningar (ej finns ej i UUB eller KB).
8. P. Wieselgren och B.E.Malmström berömmar SD i största korhet i Sveriges sköna litteratur 5 (s. 628) resp. Grunddragen av svenska vitterhetens historia, Samlade skrifter 4 (s. 328). Det enda omnämmande jag känner till av den del av Livijns samlade skrifter, som innehåller SD (SS) stod i Bore den 24 och 27.1.1851. Det utgörs dock till allra största delen av citat ur Arwidssons inledning.

9. Wirsén, a.a., s. 87 ff.
10. Schück, H. & Warburg, K., Illustrerad svensk litteraturhistorie,
1 uppl., 2:e, s. 611 f.
11. Schück - Warburg, a.a., 2 omarb. uppl., 3, s. 353.
12. Hallman, a.a., s. 197 ff.
13. Schück-Warburg, a.a., 3 fullet. omarb. uppl. utg. av H. Schück, 6,
154 ff.
14. Böök, F., Den romantiske tidsåldern i svensk litteratur, s. 148.
15. Svanberg, V., Medelklasserealism II, Samlaren 1944 s. 17.
- 15b. Tigerstedt, E.H., Svensk litteraturhistoria, s. 253.
16. Grandien, B. & Livijn, C., Vad är det för ett blått berg?, Femti-
tal 1952:2 s. 35.
17. SD med förord av B. Grandien s. VIII.
18. Frykenstedt, a.a., (NISL) s. 142 f.
19. Holmberg, a.a., s. 18 ff.
20. Tryckt i: Ahnfelt, A., Tankar och löjen av Joh. Henr. Thomander,
s. 155. Thomander svarar 17.7.1825: "Spader Dame är ett illa valt
substrat för en mängd genialiska tankar (...) En önklig intrig och
vad ofta händer våra landsmän, en dålig dialog, där den förekommer."
a.a., s. 143.
21. Hammarbäckskilda brevsamlingen VII. KB. Första delen av citatet är
återgivet av Wirsén, a.a., s. 100.

Kap. 2.

1. (Livijn, C.), Axel Sigfridsson, Stockholm 1817. I utökad form om-
tryckt i SS. s. 135 ff.
2. Opoetisk Calender för poetiskt folk. ~~NISL~~ Vinterhäftet. Omtryckt
i SS. s. 285 ff.
3. Hallman, a.a., s. 133.

Kap. 3.

1. Tryckt i: Ahnfelt, a.a., s. 123.
2. Schück-Warburg, a.a., 2 uppl., 3, s. 353 n.
3. Se t.ex.: Olsson, H., ~~NISL~~, 3, s. 601. C.J.L. Almqvist,
4. Olsson, H., C.J.L. Almqvist till 1836, s. 350.
5. Anders Fryxells almanacksanteckningar. UUB.
6. Se: inledning, not 6.
7. Mortensen, J., Riddar S:t Jöran, Samlaren 1912 s. 6.
8. Mortensen, a.a., s. 7.
9. Tegnér, E., ~~Axel~~ Samlade skrifter, ny kritisk uppl. 4 s. 3 ff.
10. Tegnér, a.a., s. 5.
11. Tegnér, a.a., s. 504.

12. Till frågan om varför SD inte publicerades i sommarhäftet av Opoe-tisk Calender, även om den var färdigskriven redan i maj, vilket hängörs troligt, kan för det första anföras det rent praktiska skälet, att ^{den} sväriligen kunde få plats (även om Livijn hade felbedömt dess omfang enl. brevet till Drake, ovan s. 2). Detta skulle också kunna förklara att Livijn med ms D velat göra en förkortad version. Den skulle dock inte i sitt nuvarande omfang ha tagit närvärt större plats än Dahlgrens Rosenfesten, som tydligen inte var färdig i maj (enligt Olsson, K., a.a. s. 350) syftar Almquist troligen på Rosenfesten i brevet ^{et} som jag citerar i det följande). Genom Rosenfesten har dock sommarhäftet blivit betydligt omfångsrikare än vinterhäftet. Här till kan dock också hifogas Dahlgrens kritiska inställning till SD (ovan s. 8) och det faktum att i sommarhäftet ingår en novell av Hammarsköld, Skaldelönen, som också handlar om olycklig kärlek. Det är slutligen möjligt att Livijn själv var tveksam om han skulle publicera SD och att han därför lät den ligga i några år.
13. Fredlund, K., Carl Fredrik Dahlgren, s. 226.
14. Fredlund, a.a., s. 230.
15. Fredlund, a.a., s. 222.
16. Citerat i:uk Holmberg, O., Några motiv i Amorina, Samlaren 1920 s. 90.
17. Hammarsköldska brevsamlingen VII. KB.
18. Opoe-tisk Calender för poetiskt folk, Sommarhäftet, inledningen.
19. Sommarhäftet saknar (åtminstone i UUB:s ex) det sedanliga bladet med rättelser. Av de två fiktiva namnen ger Slagmyra sämre mening.
20. Dahlgren har författat förordet i vinterhäftet och "lejonparten" av sommarhäftet (Fredlund, a.a., s. 225 och 230).
21. Denna del av hans brev refereras ej av Holmberg (se kap. 3, not 16). För ett excerpt ur brevet, som finns i J. Å. Hazelius arkiv i Nordiska Museets arkiv, har jag att tacka FM P O Svedner.

Kap. 4.

1. Askelöfska brevsamlingen I. KB.
2. Axel Nyströms papper II. KB.
3. Askelöfska brevsamlingen II. KB.
4. Livijns handskrifter I. KB.
5. Mortensen, J., Glas Livijns lyriska skriftställarskap, s. 83.

Kap. 5.

1. Götlind, E., De oerhörda orden, särskilt kap. 6.
2. Götlind, a.a., s. 102.

Källor och litteratur.

Otryckta källor.

- Clas Livijns handskrifter I, III. KB.Vf. 146: 1, 3.
 Clas Livijns brev till Erik Drake den 12.10.1824. UUB. Y 9.
 Hammersköldskas brevsamlingen VII. KB. Ep.H.2:7.
 Axel Nyströms papper II. KB. I.n.12:2.
 Askelöfska brevsamlingen I, II. KB. Ep.A.13:2.
 J.A. Hazelius arkiv. Nordiska Museets arkiv. J:1.
 Anders Fryxells almanacksanteckningar. UUB. X 261 cb:5.

Tryckta källor och anförda litteratur.

Tidningerecensioner.

- Aftonbladet 15.2.1954, (Axel Liffner).
 Arbetaren 11.11.1953, (Sven Linqvist).
 Argus den tredje 21.6.1826, (anon.).
 Argus den IV 29.1.1825 och 5.2.1825, (anon.).
 Bore 24.1.1851 och 27.1.1825, (anon.).
 (Rya) Conversationsbladet 14.3.1825, (anon.).
 Dagens Nyheter 9.11.1953, Olle Holmberg.
 Göteborgs Handels-Tidning 15.4.1954, Sven Rinman.
 Kometen 17.6.1826, (anon.).
 Morgon-Tidningen 31.1.1954, Stig Carlsson.
 Stockholms-Posten 4.2.1825 och 24.1.1826, (anon.).
 Stockholms-Tidningen 31.12.1953, Victor Svanberg, (anon.).
 Svenska Dagbladet 5.4.1954, K/nut/ H/agberg/ .
 Svensk Literatur-Tidning 7.3.1825 (V.F. Palmblad).
 Sydsvenska Dagbladet 1.4.1954, Carl Fehrman.
 Uppsala Nya Tidning 11.3.1954, Teddy Brunius.

Anförda Litteratur.

- Ahnfält, A., Tankar och löjen av Joh. Henr. Thomander, Stockholm, 1876
 Böök, F., Den romantiska tidsåldern i svensk litteratur. Stockholm 1918.
 Ekelöf, G., Två seklers handslag. (Bonniers litterära magasin 1954:2).
 Fredlund, K., Carl Fredrik Dahlgren I. Göteborg 1903.
 Frykenstedt, B., Atterbom och hyromantiken. (I Ny illustrerad svensk litteraturhistoria III. Stockholm 1956).
 Goedeke, K., Grundriß zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen bd 14. Berlin 1959.
 Grandien, B., & Livijn, C., Vad är det för ett blått berg? (Femtital 1952:2).
 Götlind, E., De oerhörda orden. Litteraturestetiska och vetenskapstoretiska problem. 1961.

- Hallman, M., *Clas Livijn, en studie*. Stockholm 1909.
- Holmberg, O., *Lovtal över svenska romaner*. Stockholm 1957.
- *Några motiv i Amorina* (Samlaren 1920).
 - (Livijn, C.), Axel Sigfridsson. Stockholm 1817.
 - *Samlade skrifter I*. Örebro 1850.
 - (-) *Spader Dame*. Stockholm 1824.
 - *Spader Dame*. Med förord av B. Grandien. Stockholm 1958.
 - (-) *Pique Dame*. Berichte auf dem Irrenhause in Briefen. Nach dem Schwe-
dischen von L.M. Fouqué. Berlin 1826.
- Livijn, C. & Grandien, B., *Vad är det för ett blått berg?* (Fentital 1952:2)
- Ljunggren, T., *Lorenzo Hammarsköld som kritiker*. Lund 1952.
- Malmström, B.E., *Grunddragen af svenska vitterhetens historia*. ⁴ Örebro 1868.
(*Samlade skrifter 4*).
- Mortensen, J., *Clas Livijn, ett nyromantiskt diktarefragment*. Stockholm 1911
- *Clas Livijns lyriska skriftställareskap*. Uppsala 1912 (Uppsala uni-
versitets årseskript).
 - *Ridder S:t Jöran*. (Samlaren 1912).
- Olesson, H., *C.J.L. Almqvist till 1836*. Stockholm 1937.
- *C.J.L. Almqvist*. (I *My illustrerad svensk litteraturhistoria III*. Stock-
holm 1956).
- Opoetisk Calender för poetiskt folk I (vinterhäftet) II (sommarhäftet).
1821-22.
- Schlick, H. & Warburg, K., *Illustrerad svensk litteraturhistoria*. 2:2 .
1 uppl. 1897; 3, 2 uppl. 1912; 6. 3 uppl. 1930.
- Svanberg, V., *Medelklassrealism II* (Samlaren 1944).
- Tegnér, E., *Samlade skrifter*. Ny kritisk uppl. 4, Stockholm 1920.
- Wieselgren, P., *Sveriges sköna litteratur 5*. Uppsala 1849.
- Wirsén, C.D. af, *Clas Livijn* (Svensk Tidskrift 1870). (Även tryckt som sepa-
rat skrift Stockholm 1870).